

Teologiska institutionen

Tros- och livsåskådningsvetenskap C, 15hp

Ht17

Handledare: Sofia Morberg Jämterud

EN MORALISK MILJÖETIK

En studie av Paul Taylor, Holmes Rolston III och James Gustafsons miljöetiska
perspektiv

Elin Jansson

950403-8762

elinjansson@gmail.com

Innehåll

1. INLEDNING	1
1.1. Syfte och frågeställning	1
1.2. Avgränsning	2
2. BAKGRUND	2
2.1. Miljöetikens framväxt	3
3. TEORI	4
3.1. Miljöetik	4
3.2. Natursyn och axiologi	5
3.3. Miljöetiska perspektiv	7
<i>3.3.1. Biocentrisk och ekocentrisk miljöetik</i>	8
4. FORSKNINGSÖVERSIKT	9
5. MATERIAL OCH METOD	11
5.1 Material	11
5.2 Metod – innehållslig idéanalys	12
5.3 Biologisk mångfald – ett miljöproblem	13
6. MILJÖETIK FRÅN TRE PERSPEKTIV	13
6.1. Paul Taylor – Respect for Nature	13
<i>6.1.1. Vad har ett värde?</i>	13
<i>6.1.2. Biocentrisk syn på naturen</i>	15
<i>6.1.3. Taylors etiska regler</i>	16
6.2. Holmes Rolston III – En svag ekocentrism	18
<i>6.2.1. Naturens intrinsikala värde</i>	20
<i>6.2.2. Rolstons systemvärde</i>	21
<i>6.2.3. Rolstons värdedifferentierad biocentrism</i>	21
6.3. James Gustafson – Ett teocentriskt perspektiv	22
<i>6.3.1. Gustafsons relationella värdetillskrivning</i>	24
7. BIOLOGISK MÅNGFALD	25
7.1 Biologiska mångfald som miljöproblem	25
7.2 Miljöetik och biologisk mångfald	26
8. AVSLUTANDE DISSKUSION	28
8.1. Natursyn	28
8.2. Axiologi och ansvar	29
9. SLUTSATS	32
REFERENSLISTA	33

1. INLEDNING

Människan är beroende av jorden och dess resurser, men det är svårt att se varför jorden skulle vara beroende av människor. Idag kommer den största inverkan på miljöproblem från människan själv genom överkonsumtion av naturens resurser. Jordens population av människor har ökat de senaste årtiondena och den fortsätter att stiga. Människans behov för naturens resurser kommer därför också fortsätta att öka. Redan idag skövlas skogar för att använda till jordbruk, haven överfiskas och allt detta leder till konsekvenser för människan, men framför allt för de globala ekosystemen. Människan ses idag som den främsta aktören för den minskade biologiska mångfalden på jorden genom förändrad markanvändning, föroreningar och inverkan på klimatförändringar, men vad har människan egentligen för ansvar mot naturen?

Med anledning av människans beroende av naturen finns ett behov av att förändra människans beteende mot naturen, då den pågående exploateringen av jordens resurser leder till negativa konsekvenser för allt i naturen. För att människan ska ändra sitt beteende mot naturen behövs en förändrad natursyn och därmed också en tydligare insikt i människans moraliska ansvar i relationen till naturen. Miljöetiken ämnar studera och problematisera människans värderingar av naturen som styr handlingar gentemot den. De försöker därför kritiskt granska människans ståndpunkter och hur det påverkar moraliska beslut för att skapa miljöetiska teorier för att vägleda människan i sina beslut.

Det finns inom miljöetiken flera olika perspektiv och därför också flera olika teorier för hur människan bör värdera naturen, vad som tillskrivs moralisk status samt hur vi bör handla rätt mot naturen. I denna uppsats kommer den starka biocentrikern Paul Taylor, den svaga ekocentrikern Holmes Rolston III samt den teocentriska etikern James Gustafsons miljöetik studeras för att se hur de i sina etiska teorier argumenterar för människans ansvar i relation till dagen miljöproblem, och se vad som är en godtagbar argumentation för en moralisk miljöetik.

1.1. Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att beskriva, jämföra och kritiskt granska natursyn i (I) biocentrisk, (II) ekocentrisk och (III) teocentrisk miljöetik och hur en utifrån en viss natursyn argumenterar för människans moraliska ansvar inför hanteringen av miljöproblem.

- Hur kan en godtagbar argumentation utifrån natursyn utformas för att vägleda människan till moraliskt ansvar för naturen?

1.2. Avgränsning

Inom biocentrisk, ekocentrisk och teocentrisk miljöetik finns det flera olika inriktningar, denna uppsats kommer däremot tala om den generella etiken inom de tre utvalda miljöetiska perspektiven och sedan använda representanter som alla har sitt eget perspektiv. Det är därför viktigt att betona att dessa representanters miljöetik behöver inte stämma överens med alla som ställer sig bakom ett miljöetiskt perspektiv.

Lösningar på miljöproblem är ofta i ett behov att ta in det politiska och ekonomiska perspektivet för att kunna förändra lagar eller synen på miljövård. Denna uppsats kommer fokusera på det filosofiska och därför inte beröra hur en viss miljöetik kan bidra till miljöpolitiken och åtgärder. Denna uppsats kommer teoretiskt undersöka hur miljöetik vill vägleda människans moraliska ansvar för naturen.

2. BAKGRUND

Inom politiska och vetenskapliga kontexter finns det ofta en norm att vända sig till vetenskap och teknologi för att finna lösningar på de miljöproblem jorden ställs inför idag. Ett argument för detta sägs vara att det krävs avancerad teknik för att få fram kunskap om de ”osynliga” miljöproblem, som exempelvis global uppvärmning, och vilka risker det medför (Stenmark 2000, s. 11). Miljöfrågor tilldelas därför till olika vetenskapliga discipliner. Ett exempel på detta är användandet av bekämpningsmedel och gödnings inverkan på miljön som berör agrrikultur, biologi, kemi, medicin, ekonomi, politik och juridik. Miljöfrågor rör som ovan redovisas fler discipliner, men det är svårt att hitta en miljöfråga som inte berör *värde*. Det finns en mängd olika definitioner av värde, ekonomiskt värde och kulturellt värde är två exempel. Denna uppsats ämnar dock enbart beröra värde utifrån den filosofiska disciplinen axiologi som redovisas nedan.

De naturvetenskapliga disciplinerna och dess metoder beskrivs ofta som neutrala eller objektiva. Detta går att kritisera genom att alla forskare anammar sitt ämne med sin egna värdegrund, det blir därför upp till forskarens subjektiva och kontextuella bakgrund som kommer påverka ”värde”-ideal inom forskningen. Att därför inte föra in den filosofiska eller mer den etiska dimensionen gällande miljöproblem kan skapa fler problem än det löser, enligt Des Jardins (2001, s. 7f). Med det sagt ska inte vetenskapen och teknologins resurser och

möjligheter i hanterandet av miljöproblem negligeras, men de berör inte vad i naturen som sägs ha ett värde och hur vi bör agera efter det och därför behövs miljöetik.

2.1. Miljöetikens framväxt

För att förstå grunden till miljöetik är det viktigt att göra distinktionen mellan *miljöetik* och *miljömoral*. Miljömoral kan beskrivas som människans faktiska förhållningsätt och attityder mot naturen, medan miljöetik är det systematiska bearbetandet och reflekterandet över människans relation och attityder gentemot naturen (Stenmark 2000, s. 21). Under 60- och 70-talet stärktes kunskapen om människans påverkan av globala miljöproblem som hotade människan och naturen. Det skapades en medvetenhet om människans miljömoral som ledde till diskussioner och reflekterande över människans relation och attityder till naturen. Det var först då som miljöetiken blev systematiskt utformad och internationellt uppmärksammas, men som självständigt forskningsområde är miljöetik ett relativt ungt fenomen (Stenmark 2000, s. 22).

Inom miljöetik finns det olika teorier och de två miljöetiska teorierna som denna uppsats främst behandlar är biocentrisk och ekocentrisk miljöetik. Anledningen till detta är att perspektiven är de mest framträdande inom den icke-antropocentriska miljöetiken (Stenmark 2000, s. 80). Dessa icke-antropocentriska (icke-människocentrerade) teorierna uppkom som en kritik mot västvärldens filosofiska tradition som var antropocentrisk.

De icke-antropocentriska teorier, som menar att samtidens miljöproblem är en konsekvens av den antropocentriska etikens syn på naturen, anser att naturen inte enbart ska ses som en resurs. Naturens produkter är inte till för att enbart tillfredsställa människans syfte och behov. De icke-antropocentriska tänkarna vill istället hävda att naturen har ett värde i sig oberoende av människan. De vill skydda naturen *mot* människan och inte *för* människan. Att naturen har ett värde i sig värderas därför högre än dess tillgångar med resurser för människan (Stenmark 2000, s. 75). Det är inte meningen att finna en lösning för att kunna utnyttja naturen på ett hållbart sätt, utan att istället förändra människans fundamentala inställning och relation till naturen. Stenmark skriver: "*Naturen måste ses som något värdefullt i sig. Naturen måste bevaras för sin egen skull.*" (2000, s. 75). Till vilken grad denna omvärdering bör ske är dock de icke-antropocentriska tänkarna oense om. De som förespråkar biocentrism anser att det enbart är de levande individerna som har ett värde i sig, medan ekocentrismens tänkare hävdar att även andra arter och ekosystem har ett värde i sig själva (Stenmark 2000, 75ff). En tydligare redogörelse för de biocentriska och ekocentriska perspektiven redovisas i nästkommande teorikapitel.

3. TEORI

3.1. Miljöetik

Miljöetik definieras av Des Jardin som ”... *a systematic account of the moral relations between human beings and their natural environment.*” (2000, s. 11). Stenmark använder en liknande definition och menar att:

Miljöetik är det systematiska och kritiska studiet av det värderingsmässiga ställningstagandet som (medvetet eller omedvetet) styr människors sätt att förhålla sig till naturen.

Stenmark, 2000, s. 21.

Han anser att miljöetikens grundfrågeställning är hur människor bör förhålla sig till naturen och inte andra människor. Stenmark fortsätter:

Varje värdesystem som på ett systematiskt sätt avser vägleda oss i vårt umgänge med naturen utgör således en form av miljöetik. Det innebär bland annat att miljöetisk teori identifierar, preciserar och berättigar vissa moraliska normer eller principer som dess företrädare anser kan eller bör vara vägledande för vår relation till andra levande varelser eller till naturen i stort.

Stenmark, 2000, s. 22.

Miljöetik ämnar därför att på ett systematiskt sätt skapa en etik för att vägleda människorna att praktiskt kunna handla genom en god moral. I denna uppsats kommer Stenmarks definition av miljöetik användas. Det finns därför också ett behov av att betona skillnaden mellan miljöetik och humanetik då humanetiken istället fokuserar på det systematiska och kritiska studiet av det värderingsmässiga ställningstagandet som (medvetet eller omedvetet) styr människors sätt att förhålla sig till andra människor (ibid). Denna uppsats behandlar inte människors förhållande till varandra utan människans värderingsmässiga ställningstagande till naturen.

Begreppet *natur* är centralt inom miljöetik, men vad är naturen? Begreppet *natur* har en mängd olika definitioner. För det första kan naturbegreppet användas så att människan antingen inkluderas eller exkluderas i naturen och det kan benämnas som *inklusive* respektive *exklusive* (Andersson, 2007, s. 22). Det inklusiva naturbegreppet innebär att människan uppfattas som en del av naturen och inbegrips i naturbegreppet. Medan i en exklusiv definition av naturbegreppet sker det motsatta och människan är istället frångående naturen. Istället innefattar naturbegreppet

enbart djur, växter och oorganisk materia (Andersson 2007, s. 22; Stenmark, 2000, s. 24). Detta beror ofta på vilket moraliskt värde som tilldelas naturen och dess ting (Stenmark 2000, s. 24).

Vidare, kan naturbegreppet definieras som *atomistiskt* eller *holistiskt*. I ett atomistiskt synsätt separeras naturens delar och det skapas ett större fokus på det individuella. Sambandet mellan naturens komponenter hamnar därför i skuggan av det individuella och unika hos alla ting. Det holistiska synsättet menar det motsatta än det atomistiska och det är sambandet av naturens komponenter som lyfts i sin helhet och det är i stället det individuella som minimeras och sambandet mellan ting blir det primära (Stenmark, 2000, s. 47).

Naturbegreppet har en mängd olika definition och beroende på definition, perspektiv och etiske teori förändras uppfattningen av vad naturen är och har för värde. I denna uppsats kommer dessa definitioner användas för att analysera de utvalda representanternas syn på naturen. Begrepp blir relevanta för att tolka representanternas värderingsmässiga ställningstagande som enligt Stenmark är det som styr människans förhållande till naturen

3.2. Natursyn och axiologi

Natursyn har en signifikant roll i vilken betydelse eller värde som tilldelas naturen. Stenmark definierar *natursyn* som en ”en individs, en grups eller ett samhälles uppfattningar om naturens beskaffenhet och struktur.” (Stenmark 2000, s. 25). Enligt Stenmark innefattar natursyn tre element: för det första (I) *ontologi* vilket innebär uppfattningar om varats natur, alltså om naturens beskaffenhet. Exempelvis, är naturen dynamisk eller statisk? Eller har naturen en låg eller hög toleransnivå? Ytterligare lyfts (II) *epistemologi* eller kunskapsteoretiska ståndpunkter som berör tankar om kunskapens natur. Exempelvis vad är kunskap? Vad kan vi basera vår kunskap på, den objektiva yttvärlden eller den subjektiva upplevelsen? Det tredje och sista elementet är (III) *axiologi*, det vill säga värderingssystem. Axiologi behandlar vilka värden naturen kan tillskrivas i olika sammanhang. Så som, är naturen enbart en resurs för människan att utnyttja eller som något med ett värde i sig som bör tas till vara på? (Stenmark, 2000, s. 25). Den miljömoraliska aspekten blir därför en komponent i natursynen. Däremot kan en människa vara omedveten om sin egen natursyn och enbart handla utifrån det inlärdade beteendet från sin sociala kontext (Stenmark, 2000, s. 25f).

Utifrån användandet av Stenmarks definition av miljöetik kommer axiologi vara det huvudsakliga fokuset i denna uppsats genom att det är där diskussionen om vad som tillskrivs ett värde förs och hur det påverkar vad som är moraliskt signifikant.

I Stenmarks definition av miljöetik är det det *värderingsmässiga ställningstagandet* som styr hur människan förhåller sig till naturen, men hur människan värderar naturen kan ske på

olika sätt (2000, s. 21). Det finns de som anser att naturen enbart har ett *instrumentellt värde* och dess funktion är enbart av värde genom att det kan (ut)nyttjas. Objektet har därför inte något värde i sig själv utan enbart genom hur det kan användas. En penna har exempelvis inget värde förens den används till att skriva med. Att se det naturliga objekt som resurser härleder till att det tilldelas ett instrumentellt värde. Inom miljöetik kan exempelvis ett argument för att bevara natur vara att det behöver skyddas i och med att det är ”hemmet” för flera resurser människan nyttjar (Des Jardins, 2001, s. 133). Des Jardins (2001) menar att många miljöfrågor bygger på det instrumentella värdet. Rent vatten och syre anses värdefullt enbart för att de är nödvändiga för människans överlevnad (Des Jardins, 2001, s. 133). Ett objekt i naturen har därför inget värde förens det används för att förverkliga något som har tillskrivits ett värde, alltså ett objekts resursvärde (Stenmark, 2000, s. 43).

Ett annat slags värde är som behöver beskrivas är *egenvärde*. Det innebär att ett objekts värde är oberoende av människans nytta av det, och skulle med andra ord kunna beskrivas som ett icke-instrumentellt värde eller ett värde i sig. Däremot innebär det inte att ett objekt inte kan ha både ett egenvärde och ett instrumentellt värde. Exempelvis kan en människa vara värdefull i sig själv samtidigt som hen är något omgivningen kan ha nytta av. Att ha ett egenvärde behöver inte innebära att det inte får nyttjas. Stenmark skriver: ”Ett accepterande av att naturen har ett egenvärde innebär därför inte, att den ej får nyttjas som en resurs, utan enbart att det sätt på vilka vi människor får bruka naturen begränsas.” (2000, s. 44). Det handlar därför inte om att människan inte får använda det naturen erbjuder, bara att vi bör närma oss naturen med respekt.

Naturen kan även tillskrivas ett *intrinsikalt värde*, vilket innebär att det egenvärde ett objekt har existerar oberoende människan, som med andra ord innebär oberoende människans värde-tillskrivningar (Stenmark, 2000, s. 43). Objektet har ett värde i sig själv, i vad det betyder, för vad de representerar, för vad de är, men inte för hur de brukas (Des Jardins, 2001, s. 133). För att förtydliga kan exempelvis naturreservat, ”vackra” landskap och vildområden ha ett värde med anledningen av det nationella arvet och dess historia (Des Jardins, 2001, s. 134).

Det intrinsikala värdet och egenvärdet liknar varandra, men anledningen varför båda tas upp är att de har en signifikant skillnad. Egenvärde är något som existerar oberoende människans nytta av ett objekt, men värdet är fortfarande tilldelat av människan, medan ett intrinsikalt värde existerar helt oberoende människans värderande. Beroende på natursyn och hur en värderar naturen påverkar detta människans värderingsmässiga ställningstagande gentemot naturen.

3.3. Miljöetiska perspektiv

Icke-antropocentriska etiska teorier skapades som en motreaktion på den antropocentriska etiken. Miljöbevarare (icke-antropocentriker) finner det motsägelsefullt att de antropocentriska värderingarna och attityderna ska brukas för att lösa miljöproblem när det är det människocentrerade synsättet på naturen som skapat dem i första hand. Det är med anledning av att naturen tillskrivits ett instrumentellt värde som bidragit till miljöförstöring. Miljöetiker menar därför att mer än människans behov måste respekteras, naturen och icke-mänskligt liv bör också ses att ha ett värde i sig och respekteras (Stenmark, 2000, s. 74f). Utgångspunkten i den icke-antropocentriska etiken är att all påverkan naturen utsätts för bör värderas utifrån de konsekvenser de får för alla levande varelser, inte enbart vilken påverkan de har för människan. När naturen hotas försvagas den i värde i förhållande till sig själv och inte i förhållande till människan. Naturen bör ses som något värdefullt i sig. En förespråkare av icke-antropocentrisk etik menar ibland att naturen har ett egenvärde, men också att allt i naturen (inkluderat människan) är lika mycket värda och förtjänar ömsesidig respekt (Stenmark, 2000, s. 75).

Det finns inom den icke-antropocentriska miljöetiken specifikt ett fokus på två miljöetiska perspektiv, biocentrism och ekocentrism, men trots uppdelningen finns det likheter. Grunden ligger i, som ovan redovisat, att det inte enbart är människan utan även naturen som har ett egenvärde. Stenmark skriver:

(...) alla är överens om att det finns andra begränsningar för hur människan får bruka naturen än att ett sådant utnyttjade måste, (...) vara effektivt och långsiktig. Dessa begränsningar är moraliska till sin karaktär, begränsningar som följer av att vi tillerkänner naturen moralisk signifikans.

Stenmark, 2000, s. 78–79

Att enbart tillskriva naturen ett instrumentellt värde är därför fel då det negligerar naturens moraliska signifikans. Vidare definierar Stenmark icke-antropocentrisk miljöetik som

(...) synsättet att människors handlingar gentemot naturen eller föreslagna miljöåtgärder skall bedömas på basis av hur de påverkar hela naturen och inte endast människan, dvs. nu levande människor och kommande människogenerationer.

Stenmark, 2000, s. 79

Det finns alltså inom den icke-antropocentriska miljöetiken ett fokus på vilka effekter ett handlande har på naturen. Det moraliska handlandet riktar sig därför inte enbart mot andra

människor utan hela naturen och dess invånare (ibid). Med denna grund som utgångspunkt har olika miljöetiska teorier skapats. Vissa icke-antropocentriker erkänner enbart att levande individer har ett egenvärde, medan andra anser att även arter och ekosystem har ett egenvärde. Det finns alltså olika tankar om vad som har ett egenvärde i naturen, men också hur högt värde de olika elementen i naturen (inklusive människan) som har ett egenvärde tilldelas.

Stenmark svarar på frågan om objekt med ett egenvärde (eller intrinsiskt värde, men Stenmark talar bara om egenvärde) är lika värdefulla genom att skilja på *värdeenhetlig* och *värdedifferentierad icke-antropocentrism*. *Värdeenhetlig icke-antropocentrism* innebär att även andra levande varelser och naturliga objekt än människan har ett egenvärde och att allt med ett egenvärde är lika värdefulla, medan *värdedifferentierad icke-antropocentrism* erkänner att andra levande varelser och naturliga objekt än människan har ett egenvärde, men det är inte lika värdefulla (Stenmark, 2000, s. 81). Miljöetiker skiljer därför inte enbart på egenvärde, intrinsiskt värde och instrumentellt värde utan för även resonemang om hur högt eller lågt egenvärde eller intrinsiskt värde vissa objekt eller processer har i relation till varandra. Däremot är det av vikt att betona att både biocentriker och ekocentriker försöker gå emot den tidigare människocentrerade traditionen (Stenmark, 2000, s. 81f). Begreppen *värdeenhetlig* och *värdedifferentierad* är relevanta i denna uppsats då miljöetiker ofta avsäger sig från att enbart tillskriva naturen ett instrumentellt värde. Men allt i naturen behöver inte tilldelas ett exakt lika värde, det kan skilja sig mellan olika miljöetiker hur högt eller lågt värde något tillskrivs. *Värdeenhetlig* och *värdedifferentierad* blir därför relevant för analysen av representanterna.

3.3.1. *Biocentrisk och ekocentrisk miljöetik*

Förespråkare för den biocentriska (även kallad livscentrerade) miljöetiken anser att det inte enbart är människan utan också andra levande organismer som har ett egenvärde. Däremot är inte arter eller ekosystem i sig levande varelser, vilket resulterar i att de inte erkänns ha ett egenvärde. Stenmark definierar biocentrisk miljöetik som:

Biocentrisk miljöetik är synsättet att levande varelser, och endast de, har ett egenvärde eller är moraliskt signifikanta (dvs. är sådana att de kan behandlas på ett moraliskt rätt eller orätt sätt gentemot vilka människor har förpliktelser).

Stenmark 2000, s. 83

Det finns olika utformningar av biocentrisk miljöetik, men i denna uppsats kommer fokus riktas mot Paul Taylors miljöetik, som brukar beskrivas som en stark biocentrism. Det är däremot av

vikt att poängtera att det finns fler olika tänkare inom biocentrismen och alla har variation i sin utformning.

De ekocentriska miljöetiska förespråkar att ekologiska totaliteter, arter, ekosystem och biosfären som helheter, har ett egenvärde eller är moraliskt signifikanta. Det talas om en ”etisk holism” vilket innebär att det inte enbart är delar (levande varelser), utan också ekologiska helheter som har en moralisk signifikans. Även naturliga objekt som saknar ”liv” har ett värde i sig och människan har därför även ett moraliskt ansvar gentemot berg, floder och skogar. Allt i naturen tilldelas därför ett intrinsiskt värde, eller ett värde helt oberoende människans värderande, och förtjänar därför respekt och bör inte enbart ses som resurser för människans syften (Stenmark, 2000, s. 103f). Ekocentrisk miljöetik kan definieras som:

Synsättet att förutom alla levande varelser också arter, ekosystem, floder och berg har ett egenvärde eller är moralisk signifikanta (dvs. är sådana att de kan behandlas på ett rätt eller orätt sätt och mot vilka människor har förpliktelser).

Stenmark, 2000 s. 103

Ekocentriker tar därför steget längre än biocentriker och anser att även arter och ekosystem har ett värde i sig och bör visas hänsyn genom människans sätt att handla och leva (Stenmark, 2000, s. 103). I denna uppsats kommer Holmes Rolston III agera representant för det ekocentriska perspektivet, vars miljöetik beskrivs som svag ekocentrism.

Det teocentriska miljöetiken kan sägas vara mer specifik och inte lika väletablerad inom det miljöetiska fältet och representeras främst av James Gustafson vars miljöetik kommer presenteras senare.

4. FORSKNINGSOÖVERSIKT

Miljöetiken kan anses vara mångfacetterad genom att vara ett relativt ungt fenomen där författarna kommer från en mängd olika discipliner. Miljöetik har fått sin grund från ekologiska influenser, men genom att flertalet discipliner närmat sig ämnet finns det en mängd synsätt inom miljöetiken. Forskare från skilda traditioner och synsätt har utifrån deras skilda perspektiv skapat den etik vi kan läsa om idag. Men den gemensamma nämnaren är alla berör människans och naturens överlevnad.

Den filosofiska miljöetiken har under senare tid lagt fokus på djur och miljö som moraliskt signifikanta. Ett exempel på en etiker som skriver om djuret med hjälp av den miljöetiska

perspektiven är biocentrikern Peter Singer. I *Animal Liberation* (1975) argumenterar Singer för en preferensutilitarism där djur beskrivs som kännande individer och alla varelser som har preferenser tillskrivs en moralisk status. Preferenserna är kopplade till lidande för kännande varelser och genom att bli påverkad och vilja undvika smärta blir fler än icke-mänskliga varelser moraliskt signifikanta. Djurs värde är centralt för denna uppsats, men fokuset ligger inte enbart på djurs värde och djuretik. Istället är fokuset miljöetiska perspektiv där hela naturens axiologi blir relevant.

I Kerstin Anderssons *Människan, naturen och Gud* (2007) behandlas miljöetiska teorier som kommer från olika kristna perspektiv. Vidare föreslår hon en miljöetisk modell baserad på den existentiella sårbarheten hos människan. Andersson följer samma teori och metod som används i denna uppsats, men jag fokuserar på de miljöetiska perspektiven medan hon håller sig till den kristna traditionens tänkare vilket härleder till att vi använder olika material.

Staffan Kvassmans avhandling *Samtal med den värdefulla naturen* (1999) behandlar vilka olika villkor som bör ställas på en godtagbar miljöetik där han utgår från fyra villkor: prioriteringsvillkoret, konsistensvillkoret, erfarenhetsvillkoret samt människovärdevillkoret. Kvassman studerar teologen och filosofen Knud Løgstrup och miljöetikerna Holmes Rolston III samt Hans Jonas. Denna uppsats skiljer sig från Kvassmans avhandling genom att vilja jämföra miljöetiska perspektiv och hur representanternas natursyn, med specifikt fokus på axiologi och hur de argumenterar för hur deras etik vägleder människans moraliska ansvar i miljöfrågor. Vi skiljer oss därför i vårt syfte, men också i våra representanter då mitt urval baseras utifrån de miljöetiska perspektiven biocentrism, ekocentrism och teocentrisk, även om Rolston är ett gemensamt material.

I denna uppsats kommer ämnen från alla tre ovan redovisade forskning användas som vad som beskrivs som moraliskt signifikant, behandlingen av miljöetiska teorier och människans ansvar för naturen. Men till skillnad från både Kvassman, men specifikt Andersson, ligger det ett större fokus på de miljöetiska perspektiven i mitt urval av material, vilket gör att min uppsats beskriver, jämför och kritisk granskar teorier från miljöetiska perspektiv framför inom ramen av en enskild (kristen) tradition.

5. MATERIAL OCH METOD

5.1 Material

Det huvudsakliga materialet för denna uppsats är hämtat från de tre representanterna Paul Taylors, Holmes Rolston III och James Gustafsons egna verk om deras (miljö)etik. Taylors bok *Respect for Nature* (1986) består som den huvudsakliga källan för att beskriva hans starka biocentrism. Anledningen till varför Taylor valts som representant är då han beskrivs som biocentrismens kändaste förespråkare med den mest utvecklade biocentriska miljöetiken (Stenmark 2000, s. 83; Des Jardins 2001, s. 139). Rolston är vald huvudsakligen för att han ofta är omnämnd och citerad i beskrivningar av den ekocentriska miljöetiken (Stenmark 2000, s. 113; Des Jardins 2001, s. 166f). Det är ett etablerat namn inom ekocentrisk miljöetik och Rolstons bok *Environmental Ethics* (1988) har använts som materialet för beskrivningen av hans svaga ekocentrism. Slutligen har teocentrikern James Gustafson valts ut. Den teocentriska miljöetiken är inte lika etablerad inom miljöetiken som de biocentriska och ekocentriska perspektiven, men Gustafson ses som den främste representanten för det teocentriska perspektivet. För att förstå grunden till Gustafsons etik, det teocentriska perspektivet, har hans två böcker *Ethics from a Theocentric Perspective. Volyme One. Theology and Ethics* (1981) och *Ethics from a Theocentric Perspective. Volyme Two. Ethics and Theology* (1984) använts. För att sedan få en bild av Gustafsons miljöetik har boken *A Sense of the Divine* (1994) använts.

Alla dessa böcker är publicerade innan millenniumskiftet och specifikt under åttiotalet. Trots att detta inte är nutida källor har jag ändå valt att använda dessa tre som representanter då de fortfarande, i vår samtid, är välkända förespråkare för sitt miljöetiska perspektiv.

Som komplement för att kunna definiera begrepp och få en bakgrund till miljöetiken har främst Joseph R. Des Jardins bok *Environmental Ethics – an Introduction to Environmental Philosophy* (2001) samt Mikael Stenmarks bok *Miljöetik och miljövard* (2000). Des Jardins tar i sin bok upp grundläggande koncept, miljöetiska teorier och hur miljöetik kan tillämpas på miljöproblem, vilket skapar en bra introduktion till forskningsfältet. Stenmarks bok beskriver också miljöetiska perspektiv samt vilka praktiska konsekvenser etiska synsätt får för miljövard och miljöpolitik. Boken har bidragit till definitioner av begrepp som är relevanta för uppsatsen. Även Kerstin Anderssons avhandling *Människan, naturen och Gud* (2007) har använts för att kunna definiera begrepp. Anderssons avhandling syftar till att analysera och jämföra teologiska miljöetiska modeller och sedan kritisk granska dem för att sedan föreslå en egen teologisk miljöetik. Dessa tre böcker kommer också stå som huvudmaterial i utformningen av en analysmodell för att kunna studera representanternas miljöetik.

5.2 Metod – innehållslig idéanalys

Med tanke på materialets karaktär är det lämpligt att använda en innehållslig idéanalys, av de tre tänkarna Paul Taylor, Holmes Rolston III och James Gustafson miljöetik, som huvudsakliga metod för uppsatsen. Enligt Carl-Henrik Grenholm (2006) ämnar en innehållslig idéanalys nå tre saker: (I) beskriva och klargöra en texts innehåll, (II) studera textens innehåll så som innebörden av ståndpunkten författaren framför, ståndpunkternas logiska samband samt de argument författarna använder sig av för att stärka sina ståndpunkter och slutligen (III) reflektera över textens innehåll som godtagbar och rimlig (Grenholm, 2006, s. 213f).

För att besvara dessa tre punkter kommer en analysmodell utformas utifrån teorin och med hjälp av den kommer jag kunna beskriva och klargöra representanternas miljöetik. Jag kommer därefter också kunna urskilja representanternas argument för att kritiskt granska om de följer ett logiskt samband. För att kunna reflektera över om representanternas argument om hur deras etik leder till moraliskt ansvar är rimliga eller inte bör jag först förtydliga vad jag finner rimligt och godtagbart. Jag utgår från en geografisk ståndpunkt och ser miljöproblem som ett verkligt och allvarligt problem, och menar att människan behöver förändra sitt antropocentriska perspektiv som enbart tilldelar naturen ett instrumentellt värde. Därför anser jag att det rimliga och godtagbara är att inte se naturen som människans ägodel för våra syften. Det måste finnas en respekt mot naturen oberoende människan då vi inte är de enda av moralisk signifikans på jorden. Uppsatsen utgår från premissen att miljöproblem är verkliga och några andra ståndpunkter kommer inte beröras. Det är utifrån dessa utgångspunkter som en analysmodell har utvecklats.

Analysmodellen kommer grundas som ovan redovisats i uppsatsens miljöetiska teori. Det kommer huvudsakligen vara två analyssystem, *naturesyn* och *axiologi* med tillhörande delanalysfrågor som ställs mot materialet.

- Naturesyn
  - Har representanterna en atomisk eller holistisk syn på naturen?
  - Använder representanterna ett inklusivt eller exklusivt naturbegrepp?
- Axiologi
  - Vad i naturen tillskrivs ett instrumentellt värde, egenvärde eller intrinsiskt värde?
  - Är naturens värde värdeenhettligt eller värdedifferentierad?

Med hjälp av denna analysmodell kommer det utvalda materialet studeras för att kunna besvara syfte och frågeställning. Då det är författarnas idéer och ståndpunkter som ska analyseras är en innehållslig idéanalys att föredra framför exempelvis en funktionell idéanalys. Uppsatsen ämnar att kritiskt reflektera och jämföra representanternas miljöetiska perspektiv och inte studera bakgrunden till varför representanterna omfattar dessa uppfattningar (Grenholm, 2006, s. 214).

5.3 Biologisk mångfald – ett miljöproblem

För att understödja jämförandet och den kritiska granskningen av representanterna kommer jag föra en diskussion kring hur de argumenterar för hur deras miljöetik menar att människan bör moraliskt agera i frågan om biologisk mångfald. Diskussionen kommer främst bestå av min uppfattning och tolkning av representanternas argument. Därför kommer det huvudsakligen handla om en rekonstruktion av deras miljöetik i förhållande till miljöproblemet.

Det är därför en konstruktivistiskt inspirerad metod där det är viktigt med *reflexivitet* vilket innebär att jag öppet kommer uttrycka mina reflektioner, men det betyder också att det är av vikt att positionera mig för att visa vad jag finner rimligt och godtagbart eller inte (Justesen & Mik-Meyer 2010, s. 41). Jag har tidigare redovisat min position utifrån min geografiska ståndpunkt. Det är därför min tolkning av representanternas verk som kommer vara avgörande för diskussionen, vilket är av vikt att betona. Jag kommer främst diskutera representanternas miljöetik i relation till miljöfrågan om biologisk mångfald och jämföra och kritiskt granska Taylors, Rolston och Gustafsons miljöetik.

6. MILJÖETIK FRÅN TRE PERSPEKTIV

6.1. Paul Taylor – Respect for Nature

6.1.1. Vad har ett värde?

Det som är centralt i Taylors biocentriska miljöetik är att *"actions are right and character traits are morally good in virtue of their expressing or embodying a certain ultimate moral attitude, which I call respect for nature."* (Taylor 1986, s. 80). Detta innebär att allt levande i naturen tilldelas ett egenvärde och bör behandlas som moraliskt signifikanta. Taylor menar att de som har ett värde i naturen är de levande varelser som har och ämnar slutföra sina mål. Stenar, sandhögar eller vattenpölar har inga direkta mål, inget gör dem tillfredsställda eller missnöjda då icke levande varelser aldrig är i ett tillstånd där de blir berörda av vad som händer dem. Till

skillnad från icke levande varelser är organismen ”mål-i-sig-själva” eller ”teleologiska livcentran” som strävar efter att fullt följa sitt mål. Däremot kan objekt som saknar medvetenhet om sina mål ändå ha ett egenvärde, som exempelvis växter. De är levande ting som saknar medvetenhet, men ändå har mål som att inta näring, växa och fortplanta sig. Taylor skriver:

It is, indeed, one of the fundamental principles of the theory that *all animals, however dissimilar to humans they may be, are beings that have a good of their own*. A second principle, equally fundamental, is that *all plants are likewise beings that have a good of their own*.

Taylor 1986, s. 66

Genom dessa principer går det att utläsa att inte bara människor utan också djur och växter är moraliska signifikanta. Anledningen till detta menar Taylor är att det som kännetecknar ett liv är att en varelses levnadsvillkor som kan hotas eller stödjas. Genom att följa en teleologisk etik är det meningsfullt för varelser att förverkliga sina mål eller något som är gott för egen del. Taylor fortsätter:

Concerning a butterfly, for example, we may hesitate to speak of its interests or preferences, and we would probably deny outright that it values anything in the sense of considering it good or desirable. But once we come to understand its cycle and know the environmental conditions it needs to survive in a healthy state, we have no difficulty in speaking about what is beneficial to it and what might be harmful to it.

Taylor 1986, s. 66

Genom att skapa en medvetenhet om vilka omständigheter som är fördelaktiga eller skadande för en levande varelse, kan vi bättre värdera vad som är gott eller ont för dem och även ta reda på vad deras intresse är. Kunskap om djur och växter ger en indikation på vad som främjar eller skadar en levande varelses välfärd (Taylor 1986, s. 66f). Det skapar även en möjlighet för människan att tänka utifrån ett djurs eller växt perspektiv istället för att använda sig av det antropocentriska perspektivet. Detta är ett av de centrala elementen i Taylors etik: *respect for nature*. Detta härleder jag till att djur och växter tilldelas ett egenvärde genom att det är tilldelat av människan utifrån dess kunskap om den levande individen.

Vidare vill Taylor frånga det subjektiva värdekonceptet där levande varelser värderas olika och individuellt och istället anamma ett objektiva värdekoncept där alla (människor, djur och växter) har ett egenvärde. Genom det objektiva värdekonceptet behöver inte varelser värderas hierarkiskt utan människan får ett genuint intresse för att ta hand om dem genom dess

egenvärde. Taylor kallar det ett objektivt värdekoncept, men jag menar dock att Taylor ser värdet i naturen som värdeenhetsligt genom att allt levande är av samma moraliska signifikans.

Något Taylor vill införa är *inherent worth*, då ett egenvärde av levande varelser inte direkt gör den moraliska aktören skyldig att agera på ett visst sätt.

[...] if a moral agent is to recognize or acknowledge such a claim, the entity in question must not only be thought of as having a good of its own; it must also be regarded as having inherent worth. When so regarded, the entity is considered to be *worthy of respect* on the part of all moral agents. ... In taking that attitude, one commits oneself following, as one's own moral norm, the principle that living things ought not to be harmed or interfered with in nature, other things being equal.

Taylor 1986, s. 72

Det *inherent worth* leder till är att levande varelser har ett värde oberoende om de tillskrivs ett instrumentellt värde eller egenvärde. Genom att tilldela alla levande varelser *inherent worth* kommer de alla uppfattas ha samma moraliska status och därmed förtjäna respekt genom de moraliska aktörernas skyldigheter. Därför kommer de inte heller bara nyttjas som medel för människans syfte, utan att agera moraliska mot djur och växter blir människans moraliska plikt. Detta härleder också till att Taylor frångår det deskriptiva-biologiska påståendet att allt liv eftersträvar något gott, då det inte är tillräckligt för att tillskriva levande varelser ett egenvärde. Istället vänder han sig till den normativa-etiska ståndpunkten att allt liv innehar ett värde i sig oberoende människans värdering genom *inherent worth* (Taylor 1986, s. 78f).

Genom att egenvärdet är något tillskrivet av människan finner Taylor det nödvändigt att införa *inherent worth*. Detta värde tolkar jag som ett intrinsiskt värde då det beskrivs som oberoende människan. Även detta förtydligar Taylors värdeenhetsliga syn vilket härleder till att människan har ett likställt moraliskt ansvar inför allt levande i naturen.

6.1.2. Biocentrisk syn på naturen

Taylors biocentriska perspektiv, även kallat "biocentric outlook on nature", innefattar en mängd teoretiska förställningar om naturen och människans plats i naturen. Huvudsakligen består det biocentriska perspektivet av fyra föreställningar.

- 1) Att alla människor är en del av jordens "livsgemenskap" med samma mening och villkor som resterande levande varelser på jorden.

- 2) Att alla levande varelser, inklusive människan, är medlemmar i ett system av ömsesidigt beroende genom att varje varelses överlevnad inte enbart är beroende av individers omgivning utan också genom relationen till andra levande varelser.
- 3) Att alla organismer är ett teleologiskt livscentrum i den mening att alla organismer är unika individer som eftersträvar det som är gott för den själv på sitt egna unika sätt.
- 4) Att människor inte har en inneboende överlägsenhet som placerar människan i en högre position i naturen jämfört med resterande levande varelser (Taylor 1986, s. 99-100).

Den sistnämnda föreställningen är enligt Taylor den viktigaste och innebär att den hierarki som kan utläsas i den antropocentriska natursynen, där människan placeras i centrum, förkastas. Istället accepterar Taylor *artopartiskhetprincipen* (min definition värdeenhetslik etik) som innebär att alla levande varelser, oavsett art, bör värderas lika och behandlas med ömsesidig respekt av de moraliska aktörerna (s. 155). Jag tolkar Taylors naturbegrepp som inklusivt då människan är en del av naturen genom att människans moraliska signifikans likställs med resterande levande arter, genom att alla har intrinsiskt värde. Det går även att utläsa att Taylor har en holistisk syn på naturen genom att alla levande varelser är medlemmar i ett system av ömsesidigt beroende. Även om alla levande varelser ses som teleologiska livscentran med sina egna unika mål, så är hans syn ändå holistisk genom att alla är beroende av relationen till andra levande varelser.

Genom att acceptera de biocentriska ståndpunkterna menar Taylor att vi kommer förstå varför vi ska respektera alla levande varelser. Eftersom vi själva inte vill att någon ska förhindra vår strävan som teleologiska livscentran och de mål som medföljer, kommer vi då inte heller negligera någon annans strävan efter sitt mål. Att erkänna alla arters värde och inte placera människan i en särställning i naturen kommer alla levande varelser behandlas med respekt av de moraliska aktörerna. Men att anamma det biocentriska perspektivet inkluderar även att en bör följa en del etiska regler. Dessa regler är *prima facie*-regler vilket innebär att de ska följas så länge det inte finns andra etiska regler som väger tyngre.

6.1.3. Taylors etiska regler

För att leda de moraliska aktörerna som följer det biocentriska perspektivet finns det fyra fundamentala etiska regler. Den första regeln är enligt Taylor den viktigaste och människans grundläggande plikt och det är (I) "the Rule of Nonmaleficence" och innebär att människan har en plikt att inte orsaka andra levande varelser skada eller lidande. Regeln fokuserar på det

destruktiva människan kan göra mot andra levande varelser och vad vi inte får göra. Den ger inga indikationer på att göra något gott utan enbart vilka moraliska handlingar som bör avstås.

Den andra miljöetiska regeln är (II) ”the Rule of Noninterference” som säger att människan har en plikt att inte begränsa eller kränka andra levande varelsers frihet. Likt den första regeln är denna också fokuserad på vad människan inte får göra. Med frihet innebär att människan har en plikt att inte begränsa en levande varelses mål att förverkliga vad som är gott för dem själva som teleologiska livscentran. Detta innebär att människan är förpliktad att inte heller påverka organismer naturliga habitat. Taylor påpekar också att om en art under naturliga omständigheter är utrotningshotad får inte människan ingripa med anledning av sin moraliska plikt, men detta gäller enbart då människan inte varit involverad i artens hotade situation (Taylor 1986, s. 177).

Den tredje etiska regeln gäller enbart vilda djur och är (III) ”the Rule of Fidelity” och innebär att människan har en plikt att inte vilseleda djur som lever i det vilda och inte missbruka det förtroende de känner för oss människor. Det exemplet Taylor lyfter är specifikt jakt och fiske, då det måste ses som oacceptabelt genom det systematiska vilseledandet av vilda djur. Att vilseleda vilddjur leder till att de värderas lägre än människor och därför måste jakt och fiske förkastas om det inte finns *prima facie*-skäl som att människan inte kan överleva utan att döda djur.

Taylor sammanfattar sedan de tre ovan redovisade etiska reglerna för att visa på den fjärde regelns betydelse:

The three rules of duty so far discussed in this section can be understood as defining a moral relationship of justice between humans and wild living things in the Earth’s natural ecosystems. This relationship is maintained as long as humans do not harm wild creatures, destroy their habitats, or degrade their environments; as long as humans do not interfere with an animal’s or plant’s freedom or with the overall workings of ecological interdependence; and as long as humans do not betray a wild animal’s trust to take advantage of it.

Taylor 1986, s. 186-87

Taylor menar att det ska finnas en rättvisabalans mellan människa och natur och om någon av de etiska reglerna bryts genom omoraliskt handlande rubbas denna balans. Människan måste då gottgöra denna skada vilket förklarar den fjärde och sista etiska regeln (IV) ”the Rule of Restitutive Justice” den går ut på att människan har en plikt att gottgöra andra levande varelser då de behandlats på ett icke-moraliskt godtagbart sätt, alltså om någon av de etiska reglerna (I), (II) och (III) brutits.

Vidare menar Taylor att det finns tre olika sätt att moraliskt kränka en levande varelse (Taylor 1986, 187f). Det första skulle vara när en enskild organism blir orättbehandlad. Om en organism blir skadad (och inte dödad) behöver "the Rule of Restitutive Justice" användas för att ge organismen möjligheten att återgå till sitt tidigare stadie och kunna förverkliga det som är gott för den som individ. Om detta inte är möjligt bör hjälpen riktas till organismens "anhöriga", alltså de överlevande från artsläktet.

Det andra sättet är om medlemmarna av en hel artpopulation kränks. Exempelvis om jakt och fiske kraftigt reducerats en grupp djur i antal i ett specifikt område. Då är det önskvärt att kompensera den återstående artpopulationen i ett annat område. Slutligen är när människan handlar moraliskt orätt genom att förstöra ett organismsamhälle (a biotic community), Detta skulle exempelvis kunna vara att ett helt naturområde förstörs genom att människan bygger något annat där, som ett bostadsområde. Enligt Taylor bör en sådan moralisk kränkning ersättas genom att kompensera ett annat organismsamhälle eller att rädda orörd natur som hotas av mänsklig exploatering.

6.2. Holmes Rolston III – En svag ekocentrism

Holmes Rolston III anser att den traditionella etiken som fokuserat på relationen mellan människor och de begrepp som då används (rätt, plikt, nytta och så vidare) inte är tillämpliga inom miljöetiken. Därför måste miljöetiken gå utanför människan och ta hänsyn till den icke-mänskliga naturen. Miljöetikens syfte är inte att dela upp naturens resurser eller skapa riskkalkyler eller etik för framtida generationer. Rolston menar att miljöetiken då blir något sekundärt i förhållandet till människan. Naturen kan på ett sätt ses som ett instrument för människan, men naturen kan också ses som ett mål för människans omsorg. Det handlar inte bara om vad naturen kan bidra till människan utan också vad vi kan bidra till naturen. Människan bör inte längre enbart fokuserar på hur människan kan nyttja naturen på ett hållbart sätt utan också lägga tyngd på plikt och respekt gentemot naturen. Det är först när detta sker som Rolston menar att vi får en riktig miljöetik, vars essens ligger i hur vi värderar naturen. Det är från axiologin som vi kan utläsa de plikter och skyldigheter människan har mot naturen (Rolston 1988, s. 1f).

Rolston argumenterar för att det finns objektiva värden i naturen oberoende människan, exempelvis djurs intressen, preferenser och välfärd. Naturen har således ett värde även för andra varelser än människan, oberoende människans värderande. Rolston kallar detta instrumentellt värde men hans definition går något emot min då ett instrumentalt värde enligt mig är något som är givet människan utefter hur något kan nyttjas. Min tolkning av Rolstons instrumentella värde är att allt i naturen har ett intresse att nyttja resurser och därför kan det instrumentella

värdet inte bara vara givet av människan utan finns i allt som en levande eller icke levande varelser finner nytta av. Det ekologiska kretsloppet är fullt av resurser för alla levande och icke-levande organismer som bor där. Det värdefulla i naturen kan inte begränsas till det människan finner nytta i. Människan har en moralisk skyldighet att befrämja djurs intressen med anledning av de kännande djurens objektiva värde. (Rolston 1988, s. 52). Däremot skriver Rolston att det inte finns några krav på människan att hjälpa vilda djur om det av naturliga anledningar utsatts för lidande, då vad som är gott för de enskilda djuret är underordnat ekosystemets välfärd. Istället för att använda ordet *gott* fokuserar Rolston istället på arters *tillfredsställande plats i ekosystemet* (Rolston 1988, s. 57f). Rolston skriver:

A morally satisfactory fit must be a biologically satisfactory fit. What *ought to be* is derived from what *is*. In that sense, humans do follow nature axiologically and set our moral standards accordingly. Nature is not a moral agent; we do not imitate nature for interhuman conduct. But nature is a place of satisfactory fitness, and we take that as a criterion for some moral judgments.

Rolston 1988, s. 58f

Rolston hävdar att utifrån hur ekosystemet *är*, hur de fungerar och vad som är dess mål, kan vi härleda det till hur vi *bör* behandla individer och arter i systemet.

När Rolston behandlar naturens värde för människan går det att finna en mängd olika värden. Det kan ha ett ekonomiskt värde, ett genetiskt värde, rekreationsvärde, terapeutiskt värde, religiöst värde och så vidare. Genom att naturen innefattar en mängd olika värden för människan är det just i naturen som människans kultur skapas. Människan har således enbart tillgång till naturen genom sina egna erfarenheter och värderingar som människan tillskriver naturen subjektivt (Rolston 1988, s. 15ff). Naturen blir således ett medel för människan att förverkliga sig själv vilket kan tolkas som att Rolston tillskriver naturen ett instrumentellt värde. Rolston anser dock att det måste finnas något opåverkat och oberoende av människans värderingar i naturen, något objektivt. För det är inte bara människan som öppnar sig och förundrar naturen, även naturen måste öppna sig för människan för att denna förundran ska vara möjlig. Det är med anledning av den objektiva närvaron i naturen som det blir möjligt att lämna ett intryck på människan. Det är utifrån denna tanke om det objektiva i naturen som Rolston argumenterar att det måste finnas ett egenvärde i naturen (Rolston 1988, s. 25ff).

6.2.1. Naturens intrinsikala värde

Rolston anser att naturen inte enbart kan ses som ett instrument utan även måste erkännas som människans ursprung till liv med ett värde i sig oberoende människans värderande. Att människan finner vissa platser eller landskap vackra härleds från människans subjektiva värderande. Men detta subjektiva värderande anser Rolston bygger på ett objektivt existerande värde i naturen, med andra ord har naturen ett intrinsikalt värde. Rolston skriver:

By this account there is no actual value ownership autonomous to the valued and valuable flower; there is value ignition when humans come. Intrinsic value in the realized sense is subjectively generated, emerging relationally with the appearance of the subject-generator, although nothing is generated except under the field of force of the objective item valued. The object plays its necessary part, though this is not sufficient without the subject.

Rolstone 1988, s. 114

Från detta citat kan vi utläsa att naturens värde, enligt Rolston, är okränkbart, integritetsfull och full av rättigheter. Genom att människan är en subjektiv varelse skapas dessa värden i naturen genom människans värderande, men de fångar inte in alla de värden som finns i naturen menar Rolston.

Anledningen till att människans subjektiva värderande inte fångar in alla naturens värden är att människan är en del av naturens evolutionära ekosystem, som redan innan människan blev en del av ekosystemet hade ett livsuppehållande värde. Naturen har därför ett intrinsikalt värde. Rolston bedömer allt levande som teleologiska centrum för liv, allt levande är självuppbäggande. Därför hade naturen redan ett värde innan den subjektiva människan började värdera naturen. Allt levande har därför ett intrinsikalt värde. Rolston anser också att icke-kännande djur, växter och även icke-biologiskt material har ett intrinsikalt värde, även om det är svagare och inte i samma utsträckning som kännande djur. Att värde först ska införas när individer som kan värdera (människan) blir en del av ekosystemet har Rolston svårt att förstå. Icke-kännande individer kanske inte kan inse sitt värde, men trots det är de fortfarande bärare av värde (Rolston 1988, s.111f, 223).

Det är därför inte bara människor som tillskrivs ett intrinsikalt värde. Ekosystemet är enligt Rolston allt levandes livskälla. Det är ett system som ständigt föder liv och nya arter. Detta sker inte med anledningen att tillfredsställa människan: *Nature seems to produce as many species as it can, certainly not just enough to stabilize an ecosystem, much less only species that can directly or indirectly serve human needs.* (Rolston 1988, s.157). Det finns en strävan i naturen

att skapa livsdugliga system där desto fler arter som blir till på jorden ju färre utrotas på naturlig väg. Tiden skapar en förmåga för arter att bättre anpassa sig i ekosystemen.

6.2.2. Rolstons systemvärde

Bortsett från intrinsikalt värde och instrumentellt värde inför Rolston ett tredje värde *systemvärde* (systemic value). Rolston anser att ekosystemet är olikt individer och istället är en löst sammansatt organisation som inte kan bära på något konkret teleologiskt centrum för liv som skulle kunna ligga till grund för att tillskrivas ett intrinsikalt värde och därför inför Rolston systemvärde. Systemvärdet beskrivs uppkomma då: *Duties arise in encounter with the system that projects and protect, regenerates and reforms all these member components in biotic community*. (Rolston. 1988, s. 188). I detta system beskrivs inte längre människan som exklusiv i naturbegreppet som kunde utläsas tidigare genom att människan beskrivit som en subjektiv värderare. Istället blir människan inklusiv i naturbegreppet genom att människan är en aktiv part i ekosystemet och är mer *i* naturen än *av* den (Rolston 1988, s. 203). Systemvärdet finns överallt där det pågår en aktiv process i naturen. Detta härleder Rolston till att naturen är objektiv som värdeskapare och värdetransportör. I naturens kretslopp bryts levande organismer ner och blir byggnadsmaterial och näring för andra levande ting. En levande varelse med ett intrinsikalt värde genom dess teleologiska centrum av liv förvandlas till ett instrument (får ett instrumentalt värde) för andra levande varelser för att kunna leva och fortplanta sig och upprätthålla sitt intrinsikala värde. Naturens kretslopp bidrar därför ständigt till en cirkulerande värdetransport. Ekosystemet med dess kretslopp och flöde tilldelas därför ett eget värde, systemvärde, som innefattar levande och icke-levande subjekt med intrinsikalt värde och instrumentalt värde (ibid).

6.2.3. Rolstons värdedifferentierad biocentrism

Rolston argumenterar för en svag biocentrisk miljöetik och menar att allt har ett intrinsikalt värde i naturen samtidigt som värdet varierar beroende på vem i ekosystemet det tilldelas. Rolston graderar därför naturens intrinsikala värde i en stigande värdeskala och därför beskriver jag hans miljöetik som *värdedifferentierad*. För även om allt i naturen tillskrivs ett intrinsikalt värde som bör respekteras finns det en skillnad i detta intrinsikala värde beroende på individ. Rolston menar att den levande naturen har ett högre intrinsikalt värde än den döda icke-levande naturen genom att den icke levande naturen agerar ett instrument för att de arterna med ett teleologiskt centrum ska överleva. Högst upp i naturens intrinsikala värdeskala finner sig därför

de kännande varelserna genom att deras *telos* är högre än de icke-kännande varelserna och högst upp på denna egenvärdeskala finner vi enligt Rolston människan (Rolston 1988, s. 223).

Däremot finns det även en stigande skala inom naturens instrumentella värde. Men detta värde är motsatsen till egenvärdeskalan genom att ett högre instrumentellt värde tilldelas de icke-kännande varelserna. Det instrumentella värdet ökar i relation till den nytta de har till de kännande varelserna i ekosystemet. Människan är den varelse som enligt Rolston har det lägsta instrumentella värdet i skalan (ibid).

Det som går att kritisera hos Rolston är att om det intrinsikala värdet verkligen är oberoende människans värderande? Rolstons axiologi är värdedifferentierad och dessa värdeskalor är skapta av människan som placeras högst upp i den intrinsikala värdeskalan. Genom att människan är den som placerar levande ting på värdeskalan anser jag att Rolston tilldelar levande varelser ett värde, med andra ord är det människan som tilldelar levande varelser deras intrinsikala värde, vilket egentligen gör det till ett egenvärde.

6.3. James Gustafson – Ett teocentriskt perspektiv

Den fråga James Gustafson ställer som huvudfråga att besvara i böckerna *Ethics from a Theocentric Perspective Volume One* och *Two* (1981,1984) är: *What is God enabling and requiring us, as participants in the patterns and processes of interdependence of life, to be and to do?* (Gustafson, 1984, s. 279). Gustafson svara på denna fråga på följande sätt: *We are to relate ourself and all things in a manner appropriate to their relations to God* (ibid). Hur Gud tolkas eller gudsbild är det viktigaste och mest grundläggande utgångspunkten för att dra slutsatser om hur människan moraliskt bör handla (Gustafson 1984, s. 144). Genom att människan är en del av Guds skapelse som allt annat på jorden och kosmos är det inte enbart handlingar gentemot andra människor som kan värderas som moraliskt försvarbara. Gustafson argumenterar för att människan är en deltagare (participant) av skapelsen och inte individer med en särställning i skapelsen som står över resterande natur. Att människan skulle placeras högst i naturens hierarki med makt över naturen är något Gustafson motsätter sig då det skulle innebära att människan likställer sig med Gud, genom att regera över naturen. Gustafson menar att detta är en form av avgudadyrkan och skriver:

Explication and defence of the charge of idolatry can be made in purley theological term: God is God and humans are creatures, therefore not God. Thus it is theologically wrong for human to assume that they have the capacities of God and thus to usurp despotic power.

Gustafson 1994, s. 85

Människan har ingen särställning i naturen. Om människan skulle värdesätta sig över allt annat på jorden skulle det enligt Gustafson leda till att allt icke-mänskligt skulle tilldelas ett instrumentellt värde som enbart skulle finnas till för människans syften och nytta. Naturens värde kommer förminska och ignoreras genom att människan inte ser att vi är i ett ömsesidigt beroende av varandra. Det kommer resultera i att människans ansvar, men också möjligheter, för odling, hållbarhet och utveckling på jorden kommer gå förlorat (Gustafson 1984, 283).

I Gustafsons Teocentriska perspektiv berörs människans relation till Gud som en viktig aspekt till människans moraliska ansvar. Där han menar att i människans relation till Gud skapas en vilja till fromhet:

Piety [fromhet], evoked by the senses of dependence, gratitude, obligation, remorse and repentance, possibilities, and direction, is thus an essential aspect of theocentric morality. Piety and fidelity shape our sense of the value of the human relation to the patterns and processes of interdependence in which we live. It "moves" (motivates) our participation as well as grounds some reason for it.

Gustafson 1984, s. 283

Därför är även här tolkningen av Gud och människans relation till Gud central. Genom att fromheten och troheten gentemot Gud härleder till att människan inte bara ser sig själv som en del av något större, utan också värderar oss själva, men också individer, samhällen och andra arter, som en del av något större (ibid). Gustafson fortsätter: "Act so that you treat all things never only as a means to your own ends, or even to collective human ends," (Gustafson 1984, s. 284). Människan är inte den mest värdefulla i skapelsen utan en deltagare som inte bör tillskriva naturen ett instrumentellt värde. Människan som deltagare bör inte tolkas ha en "överlägsenhet i kapacitet" utan istället möta naturen med respekt genom den fromhet och trohet som är given från relationen med Gud (ibid). Vidare menar Gustafson att beskriva människan som en deltagare i naturen är ideal-typen för att tolka människans position i relation till Gud och naturen. Människan är en deltagare och därmed likt alla andra på jorden ömsesidigt beroende av det världsliga livets processer och mönster (Gustafson 1994, s. 99).

Från detta ovan redovisat går det att härleda att Gustafson ser naturen som *inklusive* och *holistisk*. Människan är en del av Guds skapelse och därför en del av naturen, därför att människan är varelser skapad av Gud likt allt annat i naturen. Gustafson motsätter sig också det individuella perspektivet och menar att det är det ömsesidiga beroendet av det världsliga livets

processer och mönster som är det viktiga. Därför kan hans natursyn även tolkas vara holistisk genom att det är sambandet av naturens komponenter och dess relation till varandra som är det viktiga.

6.3.1. Gustafsons relationella värdetillskrivning

Gustafson tillskriver inte objekten i naturen ett specifikt värde, exempelvis egenvärde eller intrinsiskt värde, men menar att Gud finns i allt eftersom Gud har skapat allt (Gustafson 1981, s. 237). Istället för Gustafson en diskussion runt frågorna ”Good for whom?” och ”Good for what?”. Problematiken som uppstår när dess frågor ska besvaras är att svaren kommer förändras beroende på svarspersonens ståndpunkter eller vad som tillskrivs ett värde av personen (Gustafson 1994, 55). Därför menar Gustafson att när vi studerar aspekter ur det icke-mänskliga naturen, exempelvis när ett träd är döende med anledning av parasiter eller när en katt jagar en fågel, måste vi alltid göra en jämförelse av hur vi värderar dessa varelser eller objekt. Det är sedan i relation till hur vi besvara frågorna ”Good for whom?” och ”Good for what?” som vi moraliskt kommer att agera (Gustafson 1994, s. 61f). Värdet kommer därför tilldelas utifrån den relation vi har till trädet eller fågeln jämfört med andra varelser så som parasiterna eller katten. Det är utifrån värdet som människan väljer att agera: ”Choices are made which sometimes benefit others and sometimes benefit the common good, but other choices are made which are costly to others. There is moral ambiguity.” (Gustafson 1994, s. 66). Värdet har därför en stor betydelse i att fatta moraliska beslut. Människan är därför alltid en central aktör då dess deltagande alltid krävs vid beslut om vad som tillskrivs ett värde. Exempelvis skriver Gustafson att ett sätt människan tillskriver något ett värde är genom perception och vad de finner vackert. Det är detta sätt att värdera natur och landskap som Gustafson menar är en del av människans uppmärksamhet för miljöproblem då vacker natur har förstörts (Gustafson 1994, s. 29).

Genom Guds närvaro i allt i skapelsen finns det ett värde i allt och det förtjänar respekt, men Gustafson talar bara om att naturen inte får användas som ett medel och därför inte tilldelas ett instrumentellt värde. Genom Guds närvaro i skapelsen tolkar jag att Gustafson ser att naturen har ett egenvärde då allt i skapelsen har ett värde i sig själva genom dess ömsesidiga beroende av varandra, som existerar oberoende människan på grund av att de är skapta av Gud. Däremot är hans etik värdedifferentierad genom att det är människans relation till icke-mänskliga varelser som tillskriver hur (högt eller lågt) värde de har, och därmed också människans moraliska ansvar gentemot dem.

7. BIOLOGISK MÅNGFALD

7.1 Biologiska mångfald som miljöproblem

I jordens ekosystem finns livsnödvändiga resurser för människan, både materiella (mat, bränsle, medicin etc.) och icke-materiella (naturlig vattenrening, syreproduktion etc.), och ett ekosystems överlevnad är beroende av att det finns en biologisk mångfald. Anledningen till detta är för att en rik biologisk mångfald genererar fler egenskaper för att upprätthålla ett ekosystems kretslopp. Ekosystem med ett rikt och komplext nät av arter som integrerar med varandra är mer skyddat mot miljöförändringars negativa effekter jämfört med ett system med en svag artrikedom (Proença & Pereira 2011, s. 216).

En del forskare menar att etthundra arter blir utrotade varje dag. Arter har under alla tider blivit utrotade, men inte i den skala som sker idag. Des Jardins skriver:

Without question, the earth is in the midst of the greatest single extinction episode since the one associated with the extinction of dinosaurs 65 million years ago. The difference, unfortunately, is that this episode is largely due to human factors.

Des Jardins 2001, s. 129

Människan ses alltså som en starkt bidragande faktor till förlusten av biologisk mångfald, det är inte enbart en naturlig episod i vår samtid. Jordens population har ökat exponentiellt de senaste årtiondena. År 1950 bestod jordens befolkning av 2,5 miljarder människor, 6,5 miljarder år 2005, och beräkningar avser att 9 miljarder människor kommer leva på jorden år 2050 (Proença & Pereira 2011, s. 218). Denna markanta ökning av jordens population kommer också påverka människan genom ett ökat behov av naturresurser. Vilket är problematiskt då det redan idag skövlas skogar för att kunna bedriva agrikultur.

Det huvudsakliga anledningarna till förändrade ekosystem och förlorad biodiversitet är ändrad markanvändning, föroreningar, överexploatering av naturens resurser, införandet av invasiva arter¹ i ekosystem och klimatförändringar (Proença & Pereira 2011, s. 219). Jag kommer i detta exempel diskutera vilka argument som är rimliga och godtagbara eller inte i förhållande till vad människan har för moraliskt ansvar i miljöfrågan som berör en ökad förlorad biodiversitet utifrån de tre representanternas miljöetik.

---

¹ En invasiv art är en ”icke ursprunglig art vilken påverkar det ekosystem som arten koloniserar” (*Nationalencyklopedin*, invasiv art. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/invasiv-art>(hämtad 2017-12-29)).

7.2 Miljöetik och biologisk mångfald

Taylor kan tolkas tilldela människor, djur och växter egenvärde genom att människor först ser deras värde då det lär sig om dess livsmål genom att de är teleologiska livscentran. Däremot finner Taylor detta inte tillräckligt för att människan ska ta ett moraliskt ansvar och därför finner han införandet av inherent worth (eller intrinsikalt värde enligt min definition) nödvändigt, då det finns oberoende människans värderande. Taylor argumenterar att när alla levande varelser tilldelas ett intrinsikalt värde likställs också deras moraliska signifikans, då människans åsikt inte längre är det centrala. Vidare anser Taylor att det som kännetecknar ett liv är om en varelses levnadsvillkor kan hotas eller stödjas, en sten kommer exempelvis inte påverkas om en plats förändras med anledning av en förändrad markanvändning. Men de växter och djur som kommer tvingas bort från sitt naturliga ekosystem till ett nytt måste där anpassa sig till den nya miljön. Detta går emot Taylors etiska regler då detta leder till en skada för växter och djurs då de nu inte enbart kan fokusera på sitt syfte som teleologiska livscentran.

Jag finner Taylors miljöetik baserad på en logisk följd av argument genom att hans etiska regler och hur människan moraliskt bör agera är uppbyggt utifrån att alla levande varelser har ett intrinsikalt värde. Människan är inte heller placerad i en särställning i naturen genom att jordens "livsgemenskap" gör att alla levande varelser lika moraliskt signifikanta, då han för en värdeenhetsmiljöetik. Människan har därför inget direkt ansvar för att gripa in då naturen ska få följa sitt naturliga lopp. Människans moraliska ansvar ligger i att inte förhindra levande varelsers syfte. Jag finner detta rimligt då det placerar människan mer likställd resterande varelser vilket följer Taylors resterande miljöetik.

Den situation människan faktiskt har ett ansvar att moraliskt agera är då människan är den ansvarige för naturen eller ett djurs situation, vilket är fördelaktigt i denna miljöfråga då människan är den huvudsakliga faktorn till en minskad biologisk mångfald. Det finns också tydliga direktiv i Taylors miljöetik för vad människan har för ansvar om de har skadat naturen och de levande varelsers livssituation. Eftersom en minskad biologisk mångfald är ett faktum är Taylors miljöetik vägledande för hur människan i nuläget ska agera som att exempelvis bidra till organismers "anhöriga", kompensera återstående artpopulationer eller ett annat organism-samhälle.

Rolston, till skillnad från Taylor, för en värdedifferentierad miljöetik där det finns både en instrumentell och intrinsikal värdeskala, men genom att allt (även icke-levande varelser i olikhet till Taylor) är en del av ett ekosystem har allt ett intrinsikalt värde. Allt i naturen är beroende av varandra genom att ekosystemen är alltings livskälla. Ekosystemet föder ständigt nya liv och arter vilket inte är till för människan utan för att skapa livsdugliga system. Ur detta går det att

utläsa att Rolston finner en biologisk mångfald nödvändigt för ett fungerande ekosystem. Rolston argumenterar att allt i naturen är värdefullt även om det är i olika skalor genom att värdet i ekosystemet är flödande då alla är beroende av varandra, och utifrån det tilldelas ett värde. Ekosystemet tilldelas därför det Rolston kallas för systemvärde, ett intrinsikalt värde, som finns där det pågår en process.

Rolstons miljöetik ger inte lika tydliga direktiv för människans moraliska ansvar som Taylors, men det går trots det att utläsa likheter. Rolston argumenterar som sagt att systemvärdet finns i alla pågående processer i ett ekosystem. Ekosystemet är inte individbaserat utan är en löst sammansatt organism där allt är tilldelat ett intrinsikalt värde. Naturen strävar efter att skapa livsdugliga system genom att det finns en stark biologisk mångfald. Det är en naturlig process och genom människans inkludering i naturen bör processerna respekteras genom dess systemvärde. Likheten finns i att både Rolston och Taylor anser att människan inte ska påverka ekosystemens naturliga gång. Rolston skriver dock inte uttryckligen exakt vad människan har för moraliskt ansvar förutom att naturen förtjänar respekt och inte bör användas som enbart människans resurs.

Jag tolkar Rolstons etik som mer människocentrerad än de andra representanternas. Anledningen till detta är att även om allt i ekosystemet tilldelas ett intrinsikalt värde är människan den som är placerad högst. Det behöver *pre se* inte innebära att människan inte kommer respektera resterande komponenter i naturen då allt fortfarande har ett intrinsikalt värde, men Rolstons miljöetik närmar sig mer den tidigare antropocentriska traditionen vilket ses som grunden till den bristande biologiska mångfalden. Även om Rolston genom sitt systemvärde och införande av respekt för mer än människan finner jag delar av hans argumentation bristfällig eftersom att argumenten om vad som tilldelas ett värde inte fullföljs. Vad människan aktivt har ett moraliskt ansvar för beskrivs inte och inte heller hur den intrinsikala värdeskalan påverkar levande och icke-levande varelsers moraliska signifikans.

Gustafsons grundinställning är att vi ska relatera oss själva och jordens andra ting utifrån deras relation till Gud. Eftersom Gud har skapat jorden finns Gud i allt i naturen, vilket innebär att det inte enbart är handlingar gentemot andra människor som kan anses moraliskt försvarbara. Genom relationen till Gud finner sig människan i ett ömsesidigt beroende med allt i skapelsen, och får aldrig behandlas som om de enbart har ett instrumentellt värde för människans syften. Likt Rolston, menar Gustafson att människan är beroende av ekosystemets processer och mönster. En förlorad biologisk mångfald skulle förstöra ekosystemen genom att de då blir mer utsatta för klimatförändringar, vilket jag utifrån Gustafsons miljöetik utläser att han skulle motsätta sig

då hans argument att det är det ömsesidiga beroendet av vardagliga livets processer och mönster som är det viktiga.

Till skillnad från Taylor och Rolston tillskriver inte Gustafson objekt i naturen ett specifikt värde. Istället är det människa som måste utföra ett aktivt värderande utifrån sin relation till det levande eller icke-levande organismen. Jag finner att detta genererar ett svagt moraliskt ansvar. Ja, Gud finns i allt i skapelsen, men människan kan också ses som kontextuellt bunden vilket gör att människan kanske inte finner relationer utanför sin kontext lika viktiga vilket skulle kunna härleda till att människan inte kommer agera om det inte finns en koppling till det ekosystem där det sker en minskad biodiversitet. Även om det går att tolka Gustafson som att allt tilldelas ett egenvärde, genom att människan värderar allt i Guds skapelse, är det fortfarande ett värderande utifrån den subjektiva relationen mot exempelvis ett djur som står i fokus. Därför skulle Gustafsons miljöetik kunna användas för att argumentera för införandet av en invasiv art om människans relation är närmare till den arten jämfört med de resterande arterna i ekosystemet. Införandet av en invasiv art har som ovan redovisats sett som en av anledningarna till en minskad biologisk mångfald. Jag finner därför Gustafsons teocentriska miljöetik som bristfällig för att påverka människans ansvar inför miljöproblemet.

8. AVSLUTANDE DISSKUSION

8.1. Natursyn

Med anledning att de tre representanterna: Taylor, Rolston och Gustafson alla har olika perspektiv för att närma sig miljöetik finns det självklart skillnader, men det finns också likheter. Exempelvis tolkar jag att alla tre representanter har en holistisk syn på naturen. Taylor kan tolkas som både holistisk och atomisk. Anledningen till att han kan tolkas som atomisk är hans fokus på det individuella genom att alla levande varelser ses som teleologiska livscentran med sina egna unika mål. Däremot poängterar han att alla levande varelser är beroende av varandra för att uppnå sina syften. Om en varelse ska överleva på sitt unika sätt kan den inte enbart fokusera på den individuella omgivningen, utan de måste se till de relationer som finns gentemot andra levande varelser i sitt habitat. Därför tolkar jag Taylor som mer holistisk än atomisk, då alla är en del av jordens livsgemenskap.

Enligt Rolston är ekosystemet allt levandes livskälla. Det är det evolutionära ekosystemet som är grunden för allt i naturen och det är ständigt i rörelse genom processer och skapande men också upprätthållande av liv. Även om ekosystemet är uppbyggt av individer beskriver

Rolston det som en löst sammansatt organism. Det är beroendet av andra levande och icke-levande varelser i ekosystemet som gör att jag tolkar hans natursyn som holistisk. Ekosystemets är beroende av cirkulationen av värde, där födelse, näringsupptag, fortplantning och död är centrala aspekter för allas välfärd. Det finns ett beroende där processerna betonas över det individuella.

Även Gustafson företräder en holistisk syn på naturen och menar att alla är i ett ömsesidigt beroende av varandra genom de värdsliga livets processer och mönster. Även här minimeras fokuset på det individuella. Det är sambandet av naturens komponenter och deras relation gentemot varandra som är Gustafsons huvudsakliga fokus, därför tolkar jag även hans teocentriska miljöetik som holistisk.

Stenmarks definition av miljöetik, som används i denna uppsats, menar att miljöetik är det ”systematiska och kritiska studiet av det värderingsmässiga ställningstagandet som (...) styr människors sätt att förhålla sig till naturen.” (2000, s. 21). Miljöetiken grundar sig också i att motsätta sig den antropocentriska traditionen där människan placeras i centrum i naturen. Detta är något de tre representanterna också anser genom att motsätta sig en antropocentrisk syn på naturen och de använder därför ett inklusivt naturbegrepp. Människan inräknas därför i naturbegreppet som ett sätt att förändra de värderingsmässiga ställningstaganden människan har och så också påverka deras förhållande till naturen. Taylor menar att alla, inklusivt människan, delar samma livsgemenskap med samma mening och villkor. Rolston argumenterar för att människan är mer i naturen än av den med anledning av att vara en aktiv part av ekosystemet. Slutligen bygger Gustafson sin ståndpunkt på att alla är skapta av Gud och därför placeras inte människan i en särställning i naturen, utan likt alla andra är en deltagare i naturen.

8.2. Axiologi och ansvar

Även om det finns grundläggande likheter i representanternas natursyn, trots att anledningen till varför skiljer sig, finns det även olikheter i representanternas axiologi. Taylor ser människan, djur och växter som moraliska signifikanta och tilldelar dem ett egenvärde. Egenvärdet härleder från människans kunskap om varelsers syfte och mål genom att de är teleologiska livscentran, och det då går att veta vad som kan stödja eller skada deras livssituation. Taylor argumenterar att denna kunskap kommer förändra människans värderingsmässiga ställningstaganden och genom kunskapen även kunna respektera djur och växter då vi får ta del av deras perspektiv. Jag finner det rimligt att Taylor även inför intrinsiskt värde (inherent worth) för att argumentera för hans artopartiskhetprincip, vilken jag kallar värdeenhetlig etik. I kombination med hans föreställning om att alla individer är beroende av varandra får han in både det individuella

perspektivet och det kollektiva som han kallar jordens livsgemenskap. Genom att följa en värdeenhetslig ståndpunkt måste alla varelser med ett intrinsikalt värde värderas lika. Människan får därför aldrig skada en individ genom att påverka den direkt eller dess habitat negativt. Denna utgångspunkt skyddar därför den levande individen, men också naturen i sig då det är där den levande varelsen bor.

Rolston menar i motsats att det är ekosystemets processer som går före en individs välfärd. Det är i ekosystemet vi finner systemvärdet som innehåller levande och icke-levande varelser med både intrinsikalt och instrumentellt värde, som ständigt flödar. Det är också i ekosystemet vi finner hur vi bör behandla naturen och dess invånare genom att se till systemvärdet. I likhet med Taylor ska människan inte ingripa i naturens naturliga gång. Taylor anser detta då vi inte ska begränsa levande varelser deras mål. Rolston finner dock anledningen vara att ekosystemets välfärd föregår individens välmående. Det är arters tillfredställande plats i ekosystemet som prioriteras över individens teleologiska livsmål. Det är till viss del samma argumentation som förs av de båda representanterna, men med olika argument. Jag finner Taylors argumentation mer logiskt utvecklad då hans argumentation följs av de etiska reglerna människan bör följa för att behandla naturen moraliskt rätt. För Rolston, däremot, följs den av en diskussion om systemvärdets innehåll av levande och icke-levande varelser med både ett intrinsikalt och instrumentellt värde i två olika skalor. Ekosystemet består av processer där alla är beroende av varandra, men det är människan som benämns med det högsta intrinsikala värdet och lägsta instrumentella värdet i ekosystemet. Som tidigare påpekat tolkar jag därför Rolstons svaga ekocentriska miljöetik som mer människocentrerad. Genom att tilldela människan det värdet går det att kritisera Rolstons tidigare ståndpunkt att människan inte ska ses som överordnad i naturen. För att skapa en mer rimlighet i argumentationen borde en diskussion om vilken inverkan värdeskalorna har för moralisk signifikans.

Gustafson som skiljer sig från både Taylor och Rolston (även om Rolston också för en värdedifferentierad miljöetik) och anser att värdet i naturen är från Gud och därför får naturen aldrig behandlas som om det enbart har ett instrumentellt värde. Värdet tilldelas olika beroende på människans relation till en levande eller icke-levande varelse. Det är på denna grund jag finner Gustafsons teocentriska miljöetik medför det minsta moraliska ansvaret för naturen. Den kan tänkas beskriva hur det faktiskt ser ut när människan fattar sina moraliska beslut mot naturen, men då miljöetikens mål är att problematisera människans värderande av naturen och hur det påverkar moraliska beslut, finner jag ingen stark grund i hur detta på ett godtagbart sätt skulle härleda till moraliskt ansvar i miljöfrågor. Att förlita sig på människors perception och

vad de finner vackert anser jag det finns liten grund i för att människan skulle finna moraliskt ansvar i miljöfrågor då många miljöproblem är osynliga.

I både Taylors och Rolstons miljöetik finns det ett direkt ansvar mot naturen. Rolstons miljöetik finner jag inte lika välutvecklad som Taylors som innehåller de etiska reglerna och även direktiv för hur människan bör agera då naturen skadas. Men Rolstons grund bygger i att ekosystemet är alltings livscenter och vi bör behandla det med respekt och inte agera i det anseendet att vi förstör eller hindrar arters tillfredställelse i ekosystemet. Jag finner därför Taylors och Rolstons miljöetik som mer godtagbar och rimlig i deras argumentation för moraliskt ansvar i relation till miljöfrågor än Gustafsons, då jag anser att Gustafsons argument bygger på att människans värderande går före naturens faktiska värde.

9. SLUTSATS

Syftet med denna uppsats har varit att beskriva, jämföra och kritiskt granska natursyn i de tre miljöetiska perspektiven: biocentrism, ekocentrism och teocentrism för att sedan se hur en godtagbar argumentation utifrån natursynen kan utformas för att vägleda människans moraliska ansvar i hanterandet av miljöproblem.

Efter diskussionen av de tre representanterna anser jag att det behövs en förändrad natursyn där människan inte placerar sig över resterande natur. Om människan istället definieras som inkluderad i naturen förändras den traditionella uppfattningen att naturen är till enbart för människans syften. En förändrad uppfattning av människans plats i naturen kommer också härleda till en förändrad axiologi. När människan inte längre ser naturen som ett instrument, med ett instrumentellt värde, får den och de levande och icke-levande varelserna ett värde i sig. Att tillskriva något ett egenvärde eller intrinsiskt värde innebär att det inte längre kan ses som ett ting att (ut)nyttja, utan något som måste respekteras.

Jag finner därför att det inledande argumentationen måste bygga på en förändrad uppfattning om människans placering i naturen, som jämlik, inte överordnad. Samt tillskriva naturen och dess komponenter mer än ett instrumentellt värde. Då kommer inte miljöproblem enbart hanteras utifrån hur människan hållbart kan fortsätta (ut)nyttja naturens resurser, utan de levande och icke-levande organismernas liv kommer hanteras med respekt genom att de nu har ett värde oberoende människans användningsområde för dem. Att begränsa arter genom förstöring av habitat eller att minska artpopulationer eller utrota dem för att människan behöver mat kommer inte längre vara acceptabelt.

Axiologin blir därför en central aspekt för att förändra människans hantering av miljöproblem. Genom att argumentera för en värdeenhetsmiljöetik innebär det att allt i naturen förtjänar lika mycket respekt. En värdeenhetsmiljöetik är därför att föredra framför en värdedifferentierad då värdet hos levande och icke-levande organismer kommer vara olika och det är människan som påverkar detta värderande. Därför anser jag att en fortsatt godtagbar argumentation bör vara allt i naturen bör tillskrivas ett intrinsiskt värde som är värdeenhetsligt. Då att allt i naturen är beroende av varandra bör alla komponenter i naturen ses som nödvändiga och det är utefter det en miljöetik och således människans moraliska ansvar i hanterandet av miljöproblem bör utformas.

REFERENSLISTA

Andersson, Kerstin (2007). Människan, naturen och Gud: en studie av miljöetiken i nutida kristen teologi. Diss. Uppsala : Uppsala universitet, 2007

DesJardins, Joseph R. (2001). Environmental ethics: an introduction to environmental philosophy. 3. ed. Belmont, Calif.: Wadsworth/Thomson Learning

Grenholm, Carl-Henric (2006). Att förstå religion: metoder för teologisk forskning. Lund: Studentlitteratur

Gustafson, James M. (1994). A sense of the divine: the natural environment from a theocentric perspective. Edinburgh: T&T Clark

Gustafson, James M. (1981). Ethics from a theocentric perspective. Vol. 1, Theology and ethics. Chicago: Univ. of Chicago Press

Gustafson, James M. (1984). Ethics from a theocentric perspective. Vol. 2, Ethics and theology. Chicago: Univ. of Chicago Press

Justesen, Lise & Mik-Meyer, Nanna (2011). Kvalitativa metoder: från vetenskapsteori till praktik. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

Kvassman, Staffan (1999). Samtal med den värdefulla naturen: ett studium av miljöetiken hos Knud Løgstrup, Holmes Rolston III och Hans Jonas. Diss. Uppsala : Univ.

Ollerstam, Olof. [u.å.]. Invasiv art. *Nationalencyklopedin*. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/invasiv-art>, hämtad 2017-12-29.

Proença, VM, and HM Pereira. (2011), 'Ecosystem Changes, Biodiversity Loss and Human Well-being'. Encyclopedia of Environmental Health, vol. 2. Elsevier B.V. pp. 215-224.

Rolston, Holmes (1988). Environmental ethics: duties to and values in the natural world. Philadelphia: Temple Univ. Press

Singer, Peter (1975). *Animal liberation: a new ethics for our treatment of animals*. New York: New York Review/Random House.

Stenmark, Mikael (2000). *Miljöetik och miljövard: miljöfrågornas värderingsmässiga dimension*. Lund: Studentlitteratur

Taylor, Paul W. (1986). *Respect for nature: a theory of environmental ethics*. Princeton, N.J.: Princeton Univ. Press